

нес-информ. – 1998. – № 10), у Львові Український Католицький Університет, що готують спеціалістів з вищою, у тому числі й християнською, освітою.

Так, у Концепції богословської освіти в Україні УГКЦ названо такі духовні навчальні заклади: богословські академії, богословські факультети світських університетів, духовні семінарії, катехитичні інститути.

Богословські академії та богословські факультети світських університетів призначені готувати високопрофесійні богословські кадри, постійно підвищувати їх кваліфікацію, формувати авторські колективи для підготовки богословських підручників, наукових праць, популярних видань; духовні семінарії – нове священство належного ступеня духовності, самопосвяти, освіти і культури, покликане подолати комуністичний стереотип «служителів культу» й відновити довіру народу до духовного сану; катехитичні інститути – фахових катехитів, здатних вести діалог з мирянами, формуючи в них чіткий християнський світогляд і християнську духовність (Концепція богословської освіти в Україні // Львівська богословська академія. – Львів: Свічадо, 1998).

У системі православної освіти існують такі навчальні заклади, як академії, семінарії, духовні училища. Академії є вищими навчальними закладами, семінарії призначені готувати кадри священнослужителів.

Досить своєрідною є система духовної освіти в Українській лютеранській церкві. У богословській семінарії ім. св. Софії у Тернополі готують церковнослужителів, богословів, фахівців доктринальної, історичної та практичної богословії (4 роки стаціонарного навчання). Особливістю підготовки студентів семінарії, порівняно з іншими протестантськими духовними школами, є посиленна увага до української мови, історії, культури, тобто українознавча підготовка.

Сьогодні в Україні дебатуються питання щодо надання державної акредитації богословським навчальним закладам та запровадження релігійного компоненту, на зразок «Християнська етика», «Етика віри» тощо, у середні загальноосвітні навчальні заклади. Цю проблематику було обговорено й у Чернівецькій області на конференціях та Круглих столах, які відбулися у цьому році. Такі заходи показали, що духовна освіта виступає чи не одним із головних предметів міжконфесійного діалогу. Адже це питання турбує всі конфесії однаковою мірою.

■ М. ЗАКОВИЧ

РЕЛІГІЙНЕ РОЗУМІННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ НАУКИ І РЕЛІГІЇ ЯК ЧИННИК ДІАЛОГУ СВІТОГЛЯДІВ

Величезний вплив досягнень сучасної науки на духовне життя суспільства у наш час ніхто не піддає сумніву. На рубежі ХХІ століття наука стала важливою продуктивною силою, без якої важко уявити життя суспільства. Її досягнення владно увійшли в життя кожної людини, вплинули на її погляди, в т.ч. і на релігійний світогляд. Найбільш показовим є вплив сучасної науки на християнський світогляд, який намагається по-новому осмислити соціальний статус науки.

Переважна більшість християнських богословів дотримуються думки, що сучасна наука відіграє величезну роль у житті суспільства й позитивно оцінюють її значення у соціальному та культурному розвитку людства. Що стосується нашої епохи, то ХХ століття, на їх думку, можна по праву назвати епохою сучасної науки, оскільки саме вона здійснює величезний вплив на всі процеси, які відбуваються у світі. Так, православний ієромонах Януарій розвиток сучасної науки і техніки називає «провідними характеристиками сучасної цивілізації» і позитивно оцінює прагнення людини «раціонально осмислити реальну дійсність». Німецький католицький богослов Г.Байор із м. Тріра пише, що для «нашої культури є характерним бурхливий ріст промисловості і сільського господарства на основі науки». Важливим є те, підкреслює він, що «наукове виробництво» корисне не лише в плані створення матеріальних цінностей і покращення добробуту людей, але й в духовному відношенні, оскільки люди з його допомогою формують власну уяву про навколишній світ, нову систему цінностей. Протестантський богослов Ф.Поттер і відомий американський професор теоретичної фізики, фахівець з проблем співвідношення науки і релігії теолог Я.Барбур підкреслюють, що наука

■ М.Закович, професор, доктор філософських наук, Заслужений діяч науки і техніки України.

збагачує культуру, наукові дослідження «трансформують світ і відкривають можливості для кращого життя, а в донаукових культурах життя було коротким і тяжким». В сучасній християнській свідомості наука розглядається як величезне досягнення людства XX століття. Не випадково папа Іван Павло II в енцикліці 1998 року «Fides et Ratio» (Віра і розум) вказує на автономію науки у пізнанні істини, підкреслює необхідність гармонії розуму і віри.

Поряд з позитивною оцінкою досягнень сучасної науки у християнській свідомості висловлюється певна стурбованість. Оцінюючи гуманістичний статус науки, деякі богослови відзначають, що наукові дослідження в наш час втрачають «етичний горизонт». До таких вони відносять розвиток науки у військових цілях, використання наукових відкриттів на шкоду природі тощо. Крім того, як це підкреслюють богослови, людина, озброївшись знаннями, впала в гординю, протиставила себе природі, уявила себе її володарем. Вона перетворює природу, ставить над нею експеримент, не уявляючи собі руйнівних наслідків такої діяльності. Професор теології Санкт-Петербурзької духовної академії М.А. Заболотський пише, що «найвидатніші відкриття науки до цього часу часто використовувались для зла людському роду і природі».

Проблеми розвитку науки деякі богослови пов'язують з нерівномірним міжнародним розподілом праці і матеріальних цінностей. Для наукових фундаментальних досліджень в наш час, зазначають вони, потрібна кооперація вчених, дороге обладнання і величезні кошти. Все це можуть забезпечити лише високорозвинуті промислові країни. Екс-генеральний секретар Всесвітньої Ради Церков, протестантський теолог Ф. Поттер пише, що «переважна більшість вчених нині працюють у промислово розвинутих країнах і 90% їх діяльності сконцентровано у багатому світі. Лише 4% всіх наукових досліджень припадає нині на країни, що розвиваються». Вже згадуваний американський професор Я.Барбур справедливо підтверджує, що «без наукової технології нації світу, що розвиваються, залишаться у стані голоду і бідності». У християнській свідомості утверджується думка, що сучасна наука сприяє розвитку лише розвинутих країн, приносить більше влади тим, хто її вже має, збагачує і без то багатих, і практично не приносить користі, не допомагає біднішій частині населення світу.

Причину такого стану деякі богослови вбачають в тому, що наука відійшла від релігії, а тому стала бездуховною. Використання її досягнень на практиці втрачає моральні, гуманістичні орієнтири. Зрештою це приводить до негативних соціальних наслідків: наукові дослідження з блага для людини перетворюються у шкідливу силу, спрямовану проти неї. Вихід з цієї ситуації богослови вбачають у піднесенні ролі релігії у житті суспільства, активному використанні релігійної спадщини, яка повинна пронизувати особисте життя людини і різні сфери суспільного життя. «Майбутнє людства на наглій планеті, цьому космічному кораблі по імені Земля, залежить від нашої здатності об'єднати розум з досвідом, науку – з покірністю, технологію – з моральними цінностями» – пише Я.Барбур. Висловлюється думка про те, що Церква може бути моральним арбітром у справі наукових відкриттів та їх використання у сфері виробництва

Більшість богословів в наш час визнають авторитет науки, підкреслюючи, що вона завжди істотно впливала на свідомість людей. При цьому зачіпались основоположні постулати релігії такі як уява про Бога і його ставлення до світу. Вони зосереджують увагу на історії фундаментальних наукових відкриттів. Наприклад, Р. Декарт у XVII столітті розробив дуалістичну концепцію співвідношення матерії і розуму, яка сферу компетенції Бога істотно обмежувала. Мислителі епохи Просвітництва у XVII столітті замінили Бога законами механіки, залишивши за релігією лише функцію підтримки моралі. В XIX столітті захоплення наукою досягло апогею.

Епохальні відкриття у фізиці давали людству безмежні можливості пізнання навколишнього світу. Дарвінізм дав наукове пояснення еволюції організмів і походження людини. Вчення І.М. Сеченова і І.П. Павлова про вищу нервову діяльність тварин і людини, розвиток психології, успіхи у медицині, зокрема в нейрохірургії, істотно підірвали релігійне уявлення про душу. Теорія відносності А. Ейнштейна виключила вплив будь-яких зовнішніх чинників на закономірний порядок у природі. Уява про навколишній світ набула більш строгої наукової форми, що став розглядатися як одне ціле, де панує універсальний причинний зв'язок усіх процесів і каузальна гармонія. Правда, жодна наука не ставить перед собою за мету заперечити або підтвердити існування Бога, але вона формує переконання про недоцільність віри в божественного коректора природних і соціальних процесів.

В наш час наука буквально пронизує все життя людини. Перш за все, це загальнодоступні засоби масової інформації, різноманітна побутова техніка, передбачення погоди з допомогою штучних супутників і багато іншого. Крім того, наукове пізнання дійсності проникає у глибинні таємниці світобудови, психіки людини та її поведінки. Все це формує певний стиль мислення в умовах науково-технічного прогресу, дає природне пояснення виникнення і розвитку Всесвіту, найпотемніших людських думок і почуттів, різноманітних соціальних процесів. Процеси, які відбуваються у світі, багато людей розглядає не як прояв «Божої волі», а як наслідок діяльності людини. «Сучасна людина, – пише американський богослов Ч. Гендерсон, – приходиться до висновку, що

наше життя створюється силами, які повністю описуються у межах науки». Поширення подібного стилю мислення приводить, на думку німецького протестантського теолога В. Пененберга, до знецінення релігії. «Релігійна інтерпретація реальності пише він, – більше не сприймається як універсально надійна, а розглядається як предмет часткового виключення, якщо не марновірство взагалі». В кінцевому підсумку новий стиль мислення суспільний прогрес пов'язує лише з досягненнями сучасної науки, а релігія трактується як антитеза щодо наукового знання.

Подібне становище викликає глибоку стурбованість серед богословів і вони шукають шляхів співробітництва церкви з сучасним світом. Нині питання ставиться так: «Якщо церква хоче розмовляти з людьми сучасною мовою і мати тісні зв'язки з життям, то вона повинна відповідально взаємодіяти з сучасною наукою». Асиміляція релігією сучасної науки виступає як потреба теології, потреба розвитку релігійного світогляду. З цією метою богослови вважають за необхідне спрямувати свої зусилля на встановлення тісного контакту між сучасною наукою і релігією, на розвиток конструктивного діалогу між теологами і вченими. Власне, така думка, як центральна, домінує в енцикліці Папи Римського Івана Павла II «Fides et Ratio» (Віра і розум), яка вийшла у світ 14 вересня 1998 р.

В контексті діалогу богослови зосереджують увагу на наступних питаннях.

По-перше, християнське мислення, визначаючи авторитет науки, повинне з повагою ставитись до раціональної пізнавальної діяльності людини. Підкреслюється, що християнська віра – це віра, яка шукає знання і розуміння. І як така, вона не може стояти осторонь розвитку науки.

По-друге, на релігії активно впливають наукові відкриття і досягнення, їх не варто заперечувати, оскільки вони, на думку богословів, надзвичайно корисні, для еволюції релігійного світогляду, для розвитку теології в цілому. Тому церква повинна ставити перед собою завдання координації своєї діяльності з досягненнями різноманітних галузей науки.

По-третє, наукове пізнання, за словами англійського протестантського богослова А. Пікока, «дозволяє збагатити наше розуміння ставлення Бога до світу і людини». Адже, пізнаючи створений Богом світ, людина поглиблює власну уяву про нього. Наукове пізнання, на думку А. Пікока, сприяє усуненню хибних уявлень про Творця. З цією метою багатьма християнськими діячами висувається ідея створення системи викладання і вивчення релігії на науковій основі. Такий підхід, на їх думку, допоможе зміцнити авторитет християнської віри в цілому.

По-четверте, робляться спроби відродити теологічну методологію релігії і науки, яка виникла ще на початку ХХ століття. В межах цієї методології проводиться порівняльний аналіз науки і релігії, виявляються їх специфічні і подібні характеристики, з'ясовується особливості їх об'єкту, методів, мови, мети і завдань пізнання, визначається об'єктивність здобутої інформації і характер розвитку релігії і науки як феноменів культури. В наш час, на думку деяких богословів, практично не можна чітко розмежувати науковий і релігійний способи пізнання світу. Порівняльний аналіз науки і релігії, покликаний, за їх словами, сприяти природній взаємодії науки і релігії, гармонії наукових знань і релігійної віри.

В християнській теології започаткована велика робота, спрямована на осмислення взаємин науки і релігії як у минулому, так і в наш час, вишукуються нові підходи у розвитку діалогу між науковою істиною і релігійною вірою. Пропонуються різні інтерпретації причин і сутності конфліктів між наукою і релігією в історії християнства. Серед палітри богословських думок пробивається провідна теза, що у взаєминах науки і релігії необхідна модернізація, яка здатна забезпечити ефективний розвиток цих важливих галузей культури людства.

■ В. ДОКАШ

МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ЯК ФАКТОР УТВЕРДЖЕННЯ ЗЛАГОДИ І МИРУ В БУКОВИНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Чернівецька область – унікальний регіон. Він має свої особливості, власні історично зумовлені релігійні традиції. Це є край, в якому поєднана історична доля, культура та менталітет народів Північної Буковини та Бессарабії. Саме тому йому притаманні багатонаціональний і багатоконфесійний склад населення, наявність майже всіх традиційних для України релігійних течій і навіть таких, яких більше ніде немає в Україні (назариняни, осташі), розвинутість мережі і висока динамічність конфесій пізнього протестантизму.

■ Віталій Докаш, доктор філософ. наук, доцент Чернівецького Національного університету імені Ю.Федьковича.